

XX століття припадає найбільш інтенсивне збагачення словникового складу української літературної мови запозиченою лексикою: за відносно короткий історичний період в українську літературну мову ввійшли і утвердилися в ній найважливіші слова міжнародного характеру на позначення основних понять політики, науки, літератури, мистецтва.

Література

1. Биржакова Е. Е. История лексикологии русского языка XVIII ст. Языковые контакты и заимствования / Е. Е. Биржакова, Л. Л. Войнова, Л. Л. Кутина. – Л. : Наука, 1972. – 430 с.
2. Височина В. А. Німецькі слова в українській мові / В. А. Височина, Н. А. Семенова // Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1986. – С. 79 – 85.
3. Гринев С. В. Терминологические заимствования / С. В. Гринев // Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М., 1982. – С. 108–135.
4. Зиндер Л. Р. Современный немецкий язык / Л. Р. Зиндер. – Л., 1941. – 319 с.
5. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крысин. – М., 1968. – 207 с.
6. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на поч. XX ст. / О. Г. Муромцева. – Х. : Вища школа, 1985. – С. 66–103.
7. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / М. М. Пилинський. – К. : Наукова думка, 1976. – С. 287.
8. Скачкова В. В. Лексика німецького походження в українській художній літературі на воєнну тематику / В. В. Скачкова // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 55–57.
9. Скачкова В. В. Деякі наслідки семантичного засвоєння німецьких лексичних запозичень / В. В. Скачкова // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць лінгвістичних кафедр ХДПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : Слово, 1992. – С. 86–89.

УДК 811.161.2:81'282.36

А. О. Колесников

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У ГРАМАТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК МЕЖИРІЧЧЯ ДНІСТРА І ДУНАЮ

Колесников А. О. Українсько-російська взаємодія у граматиці українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю.

У статті описано граматичні явища в українських говірках мультилінгвального ареалу межиріччя Дністра і Дунаю, стимульовані взаємодією української і російської мов. Визначено чинники, що зумовлюють наслідки російськомовного впливу, проілюстровано динаміку українсько-російського контактування у регіоні, а також спільні південнобессарабські елементи у граматиці українських і російських говірок.

Ключові слова: говірка, граматична форма, міжмовна взаємодія, ареал.

Колесников А. А. Украинско-русское взаимодействие в грамматике украинских говоров междуречья Днестра и Дуная.

В статье описываются грамматические явления в украинских говорах мультилингвального ареала междуречья Днестра и Дуная, стимулированные

взаємодією українського і російського мов. Визначаються фактори, що впливають на динаміку українсько-російського контактування в регіоні, а також загальні південнобуковинські елементи в граматиці українських і російських мов.

Ключові слова: мов, граматична форма, міжмовна взаємодія, ареал.

Kolesnykov A. O. The Ukrainian-Russian interference in the grammar of the Ukrainian dialects spread in the area between the Danube and the Dniester rivers.

The article deals with the investigation of the grammatical phenomena in the Ukrainian dialects spread in the multi-lingual area between the Danube and the Dniester rivers, stimulated by the interference of the Ukrainian and Russian languages. The author characterizes factors, conditioning the results of the Russian influence in this region and the common South-Bessarabia elements in the grammar of the Ukrainian and Russian dialects.

Key words: dialect, grammatical form, interlanguage interference, area.

Межиріччя Дністра і Дунаю (МДД) – унікальний ареал для лінгвістичного вивчення, адже на невеликій території півдня Одеської обл. сконцентровано діалекти кількох мов, передусім української, російської, болгарської, румунської та гагаузької. Факти інтерференції, спричинені багаторічним спільним побутуванням різних за походженням і структурою мов, у цьому регіоні досліджувалися неодноразово. Зокрема, відзначалася інтерференція в російському та болгарському мовленні двомовних болгар (О. Деркач, Л. Димитрова, П. Бокова, О. Берестецька), інтерференційні явища у взаємодії української і болгарської мов (І. Стоянов, П. Гриценко, В. Колесник), румунської і української мов (Л. Лазаренко, П. Кісеолар), російської і української мов (Л. Баранник, О. Колесников, Л. Дем'янова), кодові переключення як результат взаємодії болгарської, гагаузької, російської і української мов (Н. Бікова), явища граматичної інтерференції в умовах багатомовності в усному мовленні мешканців Ізмаїльщини (О. Колесников, Л. Топчій), напрямки і результати лексичної інтерференції в окремих українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю (О. Мірошниченко) тощо. Однак, усе ж таки, досі спостереження над міжмовною та міждіалектною взаємодією в цьому ареалі мають фрагментарний характер, не узгоджені і не координовані між собою, залишаються лише «підготовчими етюдами» до цілісної картини опису цього складного процесу [1, с. 4]. А тому вивчення міжмовних / міждіалектних контактів з урахуванням етномовної ситуації в регіоні, «за єдиними програмами і на підставі єдиних засад і дослідницьких прийомів» [1, с. 4] актуальне.

З-поміж інших, на окрему увагу заслуговують наслідки українсько-російської взаємодії у МДД, які ще системно не досліджено. Близькість східнослов'янських граматичних систем, наявність спільних граматичних категорій, подекуди навіть спільності вияву цих категорій у певних лексико-граматичних класах, найбільше сприяє інтерференції.

Мета статті – описати граматичні інтерференційні явища в українських

говірках МДД, спричинені впливом російської мови, окреслити ланки граматичної системи українських говірок, що є стійкими до інтерференції і навпаки найбільше їй піддаються; визначити чинники, що впливають на резистентність діалектних мікросистем до інтерференції, простежити динаміку інтерференційних явищ у взаємодії української і російської мов.

Зауважимо, що на українські говірки ареалу російська мова впливала і впливає як у літературній, так і в діалектній формі. Щоправда, залежно від свого статусу (державного чи офіційного), у різні періоди розвитку цих говірок вона мала неоднаковий вплив на них. Зокрема, на одну частину діалектного простору МДД російська мова впливала з 1812 р. до 1856 р. – після приєднання Бессарабії до Росії після російсько-турецької війни 1806–1812 р.р. до завершення Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр., в результаті якої від Росії повністю відійшов Ізмаїльський повіт та частина Аккерманського та Кагульського; з 1878 р. до 1918 р. – після російсько-турецької війни 1877–1878 рр. до 1918 р.; з 1940 р. до 1941 р.; з 1944 р. по 1991 р. На іншу частину говірок цей вплив був потужнішим: з 1812 р. до 1918 р.; з 1940 р. до 1941 р.; з 1944 р. по 1991 р, а тому логічно очікувати й дещо більшого інтерференційного впливу російської мови саме в цих говірках. Крім того, навіть тепер за умови існування однієї державної мови – української, російська продовжує функціонувати подекуди як мова міжнаціонального спілкування, залишаючи за собою певний вплив на всі говірки МДД.

Діалектний різновид російської мови у регіоні представляють російські говірки старообрядців-липован (с. Стара Некрасівка, Нова Некрасівка, Муравлівка Ізмаїльського р-ну, с. Приморське, м. Вилкове, м. Кілія Кілійського р-ну тощо), а також говірки «типово південноросійські, що тяжіють до курсько-орловської діалектної групи» [11, с. 3] (с. Василівка, Мирне Кілійського р-ну, Миколаївка Тарутинського р-ну, Павлівка Арцизького р-ну, Петропавлівка, Введенка Саратовського р-ну, Руська Іванівна Білгород-Дністровського р-ну тощо), носії яких безпосередньо контактують з мешканцями сіл, у яких компактно проживають українці. Наявні також пункти спільного проживання українців і росіян за збереження ними не тільки етнічної, але й мовної самоідентичності (напр., українська і російська говірка є у м. Вилкове Кілійського р-ну, с. Олександрівка Тарутинського р-ну).

Узаємовідносини між носіями українських і російських говірок різні. Так, напр., між старообрядцями-липованами й українцями м. Вилкове Кілійського р-ну традиційно не такі дружні стосунки (тривалий час була навіть заборона вступати у спільні шлюби), як у представників курсько-орловського діалекту з українцями, зокрема в с. Олександрівка Тарутинського р-ну.

Відзначимо, що на території МДД за походженням сьогодні можна розмежувати говірки, які сформовані внаслідок переважно компактних

переселень українців, вони зберегли ознаки протоговорів (Пл., Яр., Ол., Рл., Пк. та ін.), а також ті, що заселені дисперсно втікачами з різних місцевостей України (Київщини, Поділля, Криму, Херсонщини, Буковини, Житомирщини), а тому містять ознаки різних українських говорів/говірок і не пов'язуються з якоюсь однією територією. Нам видається, що серед говірок з ознаками моногенезу дещо меншою мірою російськомовний вплив позначився на говірках, які співвідносяться з південно-західним наріччям, зберігають риси буковинських, подільських говірок, є північнобессарабськими. Це, напр., говірки сіл Тарутинського р-ну – Петрівки, Височанського, Новоукраїнки, а також сіл Саратського р-ну – Ройлянки, Молодового тощо. Окреме місце в цьому відношенні посідають говірки найновішої формації, зокрема Арцизького р-ну (Пб., Вш., Нвс. тощо), заселені у 40-50 рр. ХХ ст. представниками західнополіських та закарпатських говірок. На їх граматичні системи російська мова вплинула менше, оскільки, по-перше, меншим був сам час впливу, а, по-друге, вони, на нашу думку, виявляють дещо більшу стійкість до нього.

Найяскравіше українсько-російська інтерференція характеризує полігенетичні говірки, які зберігають у своїй структурі елементи всіх трьох наріч української мови (південно-східного, південно-західного і північного). Такими є всі українські говірки Ізмайльського (Бр., Мт., Кс., Пт. тощо) і Кілійського (Шв., Лс., Тр., Дс. тощо) р-нів, а також більшість говірок Саратського, Татарбунарського, Білгород-Дністровського р-нів.

У дослідженнях окремих українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю, що відбувалися у 60-ті роки ХХ ст., мабуть, подекуди не без тиску ідеології того часу, мовознавці не завжди виправдано пов'язували чимало процесів з впливом російської мови, але водночас наголошували на тому, що такий вплив є «частковим» [3, с. 25], «деяким», «стимулюючим» [3, с. 26; 7, с. 168]. Напр., сумнівно пов'язувати з впливом російської мови форми множини іменників на зразок *матро|са*, адже хоч тут і є флексія *-а*, властива іменникам цього парадигматичного класу, сама словоформа для російської мови не властива. Значна частина діалектних граматичних явищ в українських південнобессарабських говірках, інтерпретованих як результат російського інтерферентного впливу, – архаїчні, були притаманні українській мові на певному етапі її розвитку, відомі й іншим українським діалектам. Такими є і залишки двоїни типу *два си|на, три бр|ата*, і дієслівні форми 3 ос. одн. І дієвідміни типу *те|чет', мож|ет'* тощо. Натомість сучасний стан окремих граматичних явищ підтверджує припущення дослідників про закономірний вплив російської мови. Так, відсутність чергувань *з, к, х // з', ц', с'* при відмінюванні іменників І і II відміни відносили до нових діалектних «південнобессарабських» рис [4, с. 148], що виникли передусім внаслідок впливу російської мови, оскільки до появи на території Бессарабії материнським говіркам були

властиві відповідні чергування. Дійсно, з певною закономірністю форми з усуненням другої палаталізації фіксуються іноді як варіанти до форм з чергуванням в усіх типах українських говірок МДД (*на дорог'і і на дороз'і; на рук'і і на руц'і; у стр'іх'і і у стр'іс'і*), але найпоєднаніше відсутність зміни приголосних виявляється у назвах сіл, напр.: у *Петровк'і, у Михайловк'і, у Молог'і*. Літературні варіанти з чергуванням (у *Петрівці, у Михайлівці, у Молозі*) характерні лише для окремих говірок найновішої формації. Відповіді на питання програми в більшості говірок ареалу засвідчують безваріантність таких форм.

Підсумовуючи результати спостережень над говірками регіону, В. Дроздовський зауважив, що «фонетична система і граматична будова досліджуваних українських говірок зазнали часткового впливу російської мови, який зовсім не порушив закономірностей розвитку цих говірок. Цей вплив здійснюється переважно за рахунок лексичних запозичень» [3, с. 25]. А. Муқан відзначила, що «вплив російської мови здійснюється переважно шляхом лексичних запозичень і має місце, як правило, у співіснуванні паралелей зі звуками, рідше морфологічними особливостями російської мови» [8, с. 14].

Обидва дослідники, вивчаючи цей регіон у двох масивах (Наддунайщина – А. Муқан і Бессарабське Примор'я – В. Дроздовський), були суголосні й у самих процесах, які спричинило українсько-російське мовне контактування. Серед таких явищ лінгвісти, зокрема, зауважували: звук [а] у позиції етимологічного ненаголошеного і зрідка наголошеного [о] (*харашо, кардон, ад'ожа, кажен*) [3, с. 7; 9, с. 48]; вимову в деяких словах голосного [і] проти загальноукраїнського [и] < [и] (*пт'ічка, М'іхайло, дроб'ілка*) [9, с. 47]; наголошений голосний [е] у позиції давнього Ъ з попереднім твердим і м'яким приголосним (*место, помешчик, верно, вера, Андрей, беседа*) [3, с. 8; 8, с. 5]; порушення переходу етимологічних [о], [е] в [і] у новоутворених закритих складах (*ток, ромно, сол, комната*) [3, с. 8; 8, с. 6]; появу приголосного [з] там, де в українській мові вимовляється африката *дз* (*звонили, зеркало*) [3, с. 9; 8, с. 6]; тенденцію до втрати чергувань *г, к, х // з', ц', с'* у дав. та місц. відм. одн. іменників І відміни (*на нен'к'і, Ол'г'і, свекрух'і*), у місц. відм. одн. II відміни (у *вух'і*) та при творенні прикметників (*Ол'гиного, дочкин, мухин*) [3, с. 11, 14; 8, с. 7]; відсутність форм кличн. відм. при звертанні до осіб на ім'я по батькові (*Іван Петрович*); утворення слів під впливом словотвірних елементів російської мови (*состр'ічайу, соу'с'ім, устр'ічайу, собирай'мос'*) [3, с. 13]; наявність у деяких українських словах, утворених за зразком запозичень з російської мови, суфіксів *-ш-* (*бригад'ірша*), *-их-* (*урач'иха*), *-ушк-* (*Ми'колушка, бат'ушка*), *-ишк-* (*пал'тишко*), *-ашч-* (*терп'ашча*) [7, с. 168; 8, с. 8]; утворення жіночих імен по батькові та топонімічних назв з суфіксами *-овн-* (*Петровна, Сидоровна*) та *-овк-*

(Пет¹ровка, Івановка) [6, с. 191-192]; наявність відмінкових форм род. відм. одн. чол. р. з флексією -а (мороз^а, меда^а, Крима^а), місц. відм. одн. чол. р. (на бере^агу, у л'ісу, на крайі), наз. відм. множ. чол. р. (матро^{са}, друз^а, учите^л'а, тракто^{ра}) [3, с. 15; 8, с. 10]; уживання займенників на зразок не^котор[']і, йа^к-то, е^то, е^та [7, с. 162]; функціонування залишків форм двоїни у сполуках числівників два, три, чотири й іменників чол. р. (два сина, три брата, чотири агронома) [3, с. 17]; функціонування інфінітивних форм з основою на голосний з фіналлю -т' (ходит['], робит['], пит[']); уживання поряд з формами 1 ос. одн. І дієвідміни з флексією -е дублетів типу мож^ет', те^чет' [6, с. 198]; побутування дієслів II дієвідміни у формі 3 ос. множ. з флексією І (робл[']ут, вар[']ут) [3, с. 19; 6, с. 198]; строкатість паралельних утворень серед прислівників (у^веч[']ір[']і – веч[']ером, уд[']ен – дн[']ом) [6, с. 193]; наявність прислівників на зразок т^уда, к^уда, во-пер[']вих, д[']важди, зу[']с'ім, су[']с'ім, останні, на думку А. Муқан, виникли внаслідок контамінації укр. зовсім і рос. совсем, вовсе [7, с. 164].

Сучасне обстеження українських південнобессарабських говірок на підставі діалектних текстів і за спеціальною програмою так само свідчить про те, що їх морфологічна система залишається стійкою до іншомовних впливів, зокрема й російського, до того ж виявляє й певну динаміку. Так, крім вищеописаних явищ, що різною мірою зберігаються і зараз у цих говірках, до загального переліку можна додати й інші, ймовірно, також стимульовані російсько-українським контактуванням. Напр., відзначимо, стирання синтетичних форм майбутнього часу дієслів типу ходитиму, робитимете, що раніше вживалися в однині насамперед у мові представників старшого покоління у багатьох говірках [4, с. 207], а тепер засвідчуються лише в окремих (Сц.).

Стимулюючий вплив російського мовлення в окремих говірках (Шв., Тр., Бр.) можна вбачати й у тому, що форми найвищого ступеня з префіксом най- (найстарший) сьогодні спорадичні, натомість поширені подібні до російської мови зі словом самий (самий старший). Зрідка фіксуються тут тожодні російській мові форми орудн. відм. одн. субстантивів I відміни з флексією -ой (сви^наркой), іменникові форми род. відм. множ. II відміни з флексією -ов (к'і^лометров). Подекуди в досліджуваних говірках трапляються нестягнені форми прикметників та дієприкметників наз. відм. жін. р. (красива^я, пр'ів'із'он-а^я) та множ. (новий^е, молодий^е); прикметникові та займенникові форми род. відм. одн. з флексією -его (посл'едн'его, і^нач'его) також інтерпретовані як вплив російської [2], хоч нестягненість закінчень не завжди є його результатом, а напр., може маркувати й діалектний тип української мови, як це відбувається у говірках найновішої формації із західнополіською діалектною основою (Нвс., Мп.).

Подекуди (Вп., Шв.) у прикметникових словах як паралельні до літературно нормативних та інших варіантів уживаються флексії спільні

з російською мовою, напр., у місц. відм. чол. і сер. р. (на ¹добром ¹кон'і, на ¹син'ом ¹неб'і, в ¹четвертом ¹клас'і), у дав. і орудн. відм. жін. р. (добро¹й, син'ой, моло¹дой).

У результаті лексичних запозичень з російської мови функціонують варіантні числівникові форми ч'е¹¹тир'і, п'ат'нац'ат', дв'інац'ат', дв'ест'і. Особливо це стосується складних і складених числівників, бо прості, зазвичай, менше піддаються змінам. Напр., при збереженні структури п'ят', як правило, фіксуємо похідне п'іт'нац'ат', при збереженні й'еден – одинац'ат', ш'тири – ч'ітирнац'ат' (Пк., Рл., Вс.). В іменниках же спостерігається інша тенденція – збереження питомих структур у похідних словах (сун'дук, але п'рискринок; то'пор, але бар'дичка; в'ід'ро, але цеб'рин':а).

Із запозиченням можна пов'язати й функціонування займенникових форм 1-ої особи однини род. відм. (м'е¹¹н'а), дав. відм. (мн'е), орудн. відм. (м'ной); форми 3-ої особи наз. відм. одн. та мн. он, она, оно, они й дав. відм. одн. чол. р. й'ему; форми вказівних займенників і відповідних часток *етот*, *ето*. Спорадично фіксовані в українських говірках МДД (Рл., Ол.) форми йон (ти мей ¹крашчий ¹йак ¹йон) пояснюються насамперед контактом з російськими говірками. Як наслідок контамінації українських і російських слів інтерпретують не тільки форми неозначених займенників з постфіксом *-то* (йа¹кой ¹то, та¹ке ¹то, х¹то ¹то), а й з префіксом *кой-* (кой ¹х¹то, кой ¹чо) [2; 10].

У морфології дієслова граматичній інтерференції, ймовірно, піддаються форми 1-ої ос. множ. теперішнього часу I та II дієвідміни, які в окремих мікросистемах мають домінантні флексії *-ем*, *-ім* (купл'айем, л'агайім), форми минулого часу чоловічого роду з суфіксом *-л-* (не¹¹ дожддал). Інтерференцією стимульовано й витіснення в окремих говірках дієприслівниками типу л'ожа, с'тойа, сид'а інших структур (лежачи, на¹лежачки).

Контактуванням з носіями російських говірок та впливом літературного ідіому російської мови пояснюють наявність у морфологічній системі українських говірок прийменників – *к*, *со*; сполучників – *ілі*, *йеслі...то*, *потому шо*; часток – *ану_ка*, *ану*, *хот'а_би* [2; 8]. Паралельне уживання стверджувальної частки *да* як до питомого *так*, так і до та інших варіантів, напр., *йо* (Пб.), а іноді й безваріантне, також зумовлене, на нашу думку, російським впливом. Окрім того, давно була відзначена така діалектна риса, як відсутність у більшості аналізованих говірок сполучника *але* [3; 8], натомість активізація в цій функції з-поміж інших сполучників (*ну*, *та*, *а*), спільного з російською мовою слова *но*.

Мовна взаємодія має й зворотний бік, зауважимо, що є в досліджуваних говірках окремі явища, спричинені гіперкорекцією – відштовхуванням від російського мовлення. Напр., відсутність чергування *з//ж* (воз'у) і наголос на корені (як і інші чергування й форми типу *п'рос'у*, *к'рут'у*) у II дієвідміні

І ос. одн., діалектоносії пояснюють так: *во'жу / це по'рус'ки / а'воз'у / по'українс'ки* (Єл.); або форми з протетичним *в*, коментовані так: *і'кона // це по'рус'ки / по'нашому в'ікона //* (Шр.). Про елементи, від яких найбільше відштовхуються мовці, дізнаємося і з оцінок власного мовлення: *молод'ож і ш'токайет / і'какайет //* (Пк.); *не ш'токайу / хай там чорт //* (Мл.).

Побутування й контактування впродовж тривалого часу на одній території призвели й до витворення спільних форм у граматиці українських і російських говірок, які умовно можна назвати південнобессарабськими, зауважених й дослідниками російських говірок ареалу [5]. Такими виявилися іменникові форми II відміни місц. відм. одн. з флексією *-у* (р. г. *в мар'ту, в ма'їу* – у. г. *в мар'ту, на кон'у*); форми II відміни род. відм. множ. з флексією *-іу* (р. г. *хр'исти'ан'іу, рад'ит'ил'іу* – у. г. *бол'гар'іу, молдо'ван'іу*), форми I відміни род. відм. множ. з флексією *-ей* (р. г. *св'іч'ей* – у. г. *хатей*); форми II відміни місц. відм. одн. з флексією *-і* (р. г. *в моім 'дом'у, на фто'рым 'курс'у* – у. г. *в моім 'дом'і, на второ'му 'курс'і*); наголос на корені в дієслівних формах (*в'ажу, 'держу, 'доіу* – у. г. *за'душу, 'держу, 'доіу*); відсутність чергувань *с//ш, т//ч* (р. г. *прос'у, м'ес'у, кру'т'у* – у. г. *кос'у, нос'у, ле'т'у*); активність дієслівних форм давноминулого часу (р. г. *ан'и 'были аб'едэли* – у. г. *во'ни бу'ли хо'дили*); уживання дієслів з двома префіксами (р. г. *попо'шли по 'л'уд'ах* – у. г. *попо'їли і л'а'гли*); відсутність протези *н* у конструкціях особових займенників з прийменниками (р. г. *за 'иво* – у. г. *за 'його*); використання прийменника *за* в об'єктному значенні (р. г. *за'были за меш'ки* – у. г. *за'дала за 'його*); активність іменникових конструкцій з прийменником *іс* (р. г. *пого'ворили ис им* – у. г. *ідут' іс бо'й'арами*) тощо.

Як бачимо, близькість мов дає змогу укладати перелік інтерференційних діалектних явищ майже безкінечно і це підтверджує клас спільних явищ для різних мов, де не завжди однозначно визначаються напрями міжмовного впливу. Але з названого робимо висновок, що можна класифікувати відзначені інтерференційні явища в українських говірках МДД за різними параметрами. За характером впливу російської мови серед українських говірок можна розмежувати: 1) явища, що виникли за аналогією; 2) явища, що виникли в результаті гіперкорекції. За типом ідіому, що вплинув на українську говірку: 1) явища, що виникли в результаті впливу літературної російської мови (форми на зразок *она, оно*); 2) явища, що виникли в результаті впливу російських говірок (форми на зразок *йон*). Такі параметри, як ступінь поширення діалектного явища в говірці і ступінь усвідомлення діалектоносійми явища як елемента системи (що отримуємо з одночасного застосування прийому діалектної текстострографії і застосування діалектної програми), також дають вихід на класифікацію. Тут чітко виділяються: 1) явища, що усвідомлюються як чужорідні для говірки і від яких відштовхуються

діалектоносії (вони відсутні в діалектних текстах і виявляють свій статус у відповідях на програму, напр., елементи *што* і *как*); 2) явища, не виявлені у відповідях на питання програми, але наявні в діалектних текстах, не усвідомлювані як елемент системи, однак присутні в мовленні (*те¹чет¹*, *може¹т¹*, *ето*); 3) високоактивні явища – широко представлені в діалектних текстах та усвідомлювані як елементи системи, зауважені самими діалектоносійцями як специфічні ознаки власного мовлення (відсутність чергувань *з, к, х // з', ц', с'* при відмінюванні іменників I і II відміни).

Відзначимо, що інтерференція – це не завжди запозичення елемента, відсутнього в мові, що запозичує. Елемент може бути наявним в обох мовах (напр., інфінітивні форми *хо¹дит¹*, *роб¹ит¹*), але під впливом мови-джерела активізуватися і витіснити паралельні варіанти (*хо¹д¹ити*). Це призводить до так званої лакуарності, коли витісняється елемент, наявний у моделі загальнонародної мови. Так форми на зразок *са¹мий кра¹сивий*, *бу¹ду хо¹дити*, *т¹ри бра¹та* подекуди витісняють питомі *найкрас¹и в¹иш¹ий*, *хо¹дитиму*, *три бра¹ти*. Інтерферема може мати дві складові: одна – та, що не виникає (запозичується), а лише підтримується впливом російської мови, або й запозичується, а друга – лакуна.

Вихід на класифікацію має й усвідомлення неоднорідності інтерференції в різних частинах мови та залежності її від словотвірного статусу слів (як відзначалося, у числівниках інтерференційному впливу більше піддаються похідні слова, а в іменниках – непохідні).

Розширюючи коло інтерферентних явищ на рівні граматики, не можна не погодитися з попередниками в тому, що більшість запозичень з російської мови характеризує передусім лексичний рівень. Носії українських говірок майже всіх генетичних типів уживають спільні з російською мовою назви місяців (*ма¹рт*, *а¹прел¹*, *хв¹'і¹рал¹*, *й¹ун¹*). З російської мови запозичена і етикетна лексика (*зд¹растуйте*, *дос¹в¹'ідан¹'а*, *зе¹'ін¹'іт¹'е*, *сп¹а¹с¹'іба*), а також слова і вирази радянської доби (*дос¹ка по¹'ч¹ота*, *прис¹удател¹*, *кол¹/хоз*). Відзначимо також, що насиченість мовлення діалектоносійців інтерференційними явищами залежить від типу говірки, часу її створення, генези, часу перебування під впливом мови з привілейованим статусом і потужності такого впливу, а також від індивідуальних особливостей мовлення, бо й у говірках найновішої формації в окремих респондентів, навіть тих, що народилися на території поширення материнської говірки, є чимало запозичених елементів, зокрема й таких яскравих, як займенник-частка *ето*.

Сьогодні в українських говірках межиріччя Дністра й Дунаю діалектотвірчий процес триває, перебуваючи в різних говірках на різних стадіях, але, як і раніше, «ускладнюючись міждіалектними і міжмовними взаємозв'язками» [3, с. 26].

Перспективою наступних наукових розвідок стане системний аналіз

взаємодії українських та інших говірок межиріччя Дністра і Дунаю, що дасть змогу не тільки розширити й уточнити обсяг інтерференційних граматичних явищ, а й виявити інші спільні тенденції в розвитку граматики говірок різних мов МДД. Вивчення потребує й ступінь здатності говірок до інтерференції та можливість їх класифікації за цим принципом.

Література

1. Грищенко П. Ю. Межиріччя Дністра і Дунаю у світлі лінгвістичної географії (стан і пріоритети) / П. Ю. Грищенко // Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2006. – Вип. 21. – С. 3–16.
2. Делюсто М. С. Граматична інтерференція у межиріччі Дністра і Дунаю / М. С. Делюсто // Мова : Науково-теоретичний часопис з мовознавства. – Одеса : Астропринт, 2010. – №14. – С. 95–99.
3. Дроздовский В. П. Украинские говоры Бессарабского Приморья (на материале обследования Саратовского, Татарбунарского и Белгород-Днестровского районов Одесской области) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / В. П. Дроздовский. – К., 1962. – 27 с.
4. Дроздовський В. П. Українські говірки Бессарабського Примор'я (на матеріалі обстеження Саратовського, Татарбунарського та Білгород-Дністровського районів Одеської області) : дис. ... канд. філол. наук / В. П. Дроздовський. – Одеса, 1962. – 473 с.
5. Касаткин Л. Л. Диалект липован – русских старообрядцев Нижнего Подунавья / Касаткин Л. Л., Касаткина Р. Ф., Юмсунова Т. Б. // Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 17. – С. 77–84.
6. Муқан А. М. Варіантність форм у деяких новостворених говорах української мови / А. М. Муқан // Українська діалектна морфологія. – К., 1969. – С. 191–199.
7. Муқан А. М. Словотвір українських наддунайських говірок / А. М. Муқан // Праці Х республіканської діалектологічної наради. – К., 1961. – С. 156–168.
8. Муқан А. М. Украинские наддунайские говоры. Фонетико-грамматические особенности : автореф. дис. ... степени канд. филол. наук / А. М. Муқан. – К., 1961. – 16 с.
9. Муқан А. М. Українські наддунайські говірки (особливості звукової системи) / А. М. Муқан // Діалектологічний бюлетень. – Вип. VII. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 44–60.
10. Омельченко З. Л. Морфологическая структура восточнестепных говоров Украины : автореф. дис. ... канд. филол. наук / З. Л. Омельченко. – Ужгород, 1985. – 25, [1] с.
11. Словарь русских говоров Одешчины : в 2-х т. – Т. 1 : А–О / Відп. ред. Ю. О. Карпенко, Сусуму Уемура. – Одесса : Астропринт, 2000. – 376 с.

Список умовних скорочень:

у. г. – українські говірки; р. г. – російські говірки; Бр. – с. Броска Ізмайльського р-ну; Вп. – с. Випасне Білгород-Дністровського р-ну; Вс. – с. Височанське Тарутинського р-ну; Вш. – с. Вишневе Арцизького р-ну; Дс. – с. Десантне Кілійського р-ну; Єл. – с. Єлизаветівка Тарутинського р-ну; Кс. – с. Кислиці Ізмайльського р-ну; Лс. – с. Ліски Кілійського р-ну; Мл. – с. Молдове Саратовського р-ну; Мп. – с. Мирнопілля Арцизького р-ну; Мт. – с. Матроска Ізмайльського р-ну; Нвс. – с. Новоселівка Арцизького р-ну; Ол. – с. Олександрівка Тарутинського р-ну; Пб. – с. Прямобалка Арцизького р-ну; Пк. – с. Петрівка Тарутинського р-ну; Пл. – с. Плахтіївка Саратовського р-ну; Пт. – с. Першотравневе Ізмайльського р-ну; Рл. – с. Ройлянка Саратовського р-ну; Сц. – с. Стара Царичанка Білгород-Дністровського р-ну; Тр. – с. Трудове Кілійського р-ну; Шв. – с. Шевченкове Кілійського р-ну; с. Шр. – с. Широке Білгород-Дністровського р-ну; Яр. – с. Ярославка Саратовського р-ну.